نشریه مطالعات آموزشی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارتش
سال دهم، شماره دوم، نیم‌سال دوم تحصیلی ۱۴۰۱ - ۱۴۰۰
مقاله تحقیقاتی

بررسی ضریب درگیری دانش‌آموزان با کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر پایه روش ویلیام رومی

فهیمه مسلمی[1*]، جابر افتخاری[1]، شادمند کاظم‌زاده[2]، سیدمجتبی بنی‌هاشمی[3]، زهرا آباد زردشتی[4]

چکیده

مقدمه: مطالعات اجتماعی دانشی است که از انسان و روابط او با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی و طبیعی تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی بحث می‌کند. هدف پژوهش حاضر بررسی ضریب درگیری دانش‌آموزان با محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بود.

روش‌ها: در این پژوهش توصیفی از روش ویلیام رومی استفاده شد. به این صورت که از تقسیم مقوله‌های فعال بر غیرفعال محتوای کتاب اعم از متن، پرسش‌ها و تصاویر، ضریب درگیری به‌دست می‌آید. درصورتی‌که ضریب درگیری بین ۰/٤ تا ۱/۵ باشد محتوای کتاب فعال و اگر کمتر از ۰/٤ باشد غیرفعال است. همچنین ابزار گردآوری اطلاعات فهرست وارسی بود که براساس مبانی نظری تهیه و روایی و پایایی آن توسط اساتید علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان تأیید شد.

یافته‌ها: نتایج به‌دست آمده نشان داد که متن کتاب مطالعات اجتماعی با ضریب درگیری ۰/۱٤ غیرفعال بوده و از پویایی لازم برخوردار نمی‌باشد و بیشتر به بیان حقایق و ارائه مطالب می‌پردازد، پرسش‌های کتاب نیز با ضریب درگیری ۲/۳٤ غیرفعال بوده و ضریب درگیری آن‌ها در محدوده تعیین‌شده توسط ویلیام رومی قرار ندارد و تصاویر کتاب با ضریب درگیری ۰/۱٤ نشان‌دهنده غیرفعال و غیر پویا بودن آن‌ها می‌باشد و می‌توان گفت زمینه را برای فعالیت و یادگیری فعال فراهم نمی‌کند.

نتیجه‌گیری: هر سه مقوله متن، پرسش‌ها و تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی در محدوده تعیین‌شده توسط ویلیام رومی قرار نداشته و به روش غیرفعال تدوین شده‌اند.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، مطالعات اجتماعی، پایه سوم، ضریب درگیری، ویلیام رومی

مقدمه

تربیت اجتماعی از اهمیت اساسی برای نظام تعلیم و تربیت هر کشور برخوردار است و ایجاب می‌کند که طرز تلقی ما نسبت به جهان، انسان، علم، یادگیری و شیوه‌های آن و سایر عناصر مربوط به تعلیم و تربیت تغییر کرده و دوباره توصیف شود (۱). زیرا انسان تنها با تربیت معنی پیدا می‌کند و پیشرفت‌ها و دستاوردهای او محصول و مرهون تربیت است. به قول کانت (kant): «بشر تنها با تعلیم و تربیت آدم تواند شد و آدمی جز چیزی از آنچه تربیت از او می‌سازد نیست» (۲). از این رو باید در نظر داشت که دوره‌ی ابتدایی از دوران حساس و مهم در تعلیم و تربیت و به خصوص در شکل‌گیری شخصیت اجتماعی دانش‌آموزان است (۳). یادگیری در این دوران از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا این امر بر ساخت شخصیت فرد هم از نظر علمی و هم از نظر کیفی تاثیر دارد و یادگیری‌های این دوره مقدمه‌ای برای دستیابی به ظرفیت‌های بعدی خواهد بود. بنابراین هرگونه تعلل در تدوین و تألیف منابع یادگیری این دوره و آموزش‌های خاص آن پیامدهای سوء و شاید دائمی به همراه خواهد داشت (٤). باتوجه به نظام آموزش و پرورش متمرکز کشور ایران

۱- گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (*نویسنده مسئول)
آدرس الکترونیکی: Fahime.ml1994@gmail.com
۲- گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.
٤- کارشناس ارشد روان شناسی عمومی دانشگاه آزاد سیرجان، کرمان، ایران.
۵- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد نی‌ریز، فارس، ایران.

برنامه، کتاب و معلم، محور اساسی آموزش و یادگیری بوده و در بسیاری از موارد کتاب درسی تنها رسانه آموزشی است که در اختیار معلم قرار دارد و فرآیند تدریس و یادگیری تنها با اتکا به محتوای برنامه‌ی درسی صورت می‌پذیرد. بنابراین محتوای مطلوب کتاب‌های درسی می‌تواند دانش‌آموزان را به چالش فکری وادارد و پاسخگوی نیازمندی‌های عصر جدید انسان‌ها باشد (۵). در این راستا مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند (٦). همچنین باید در نظر داشت که کارکردهای تعلیم و تربیت بی‌شمار بوده و زمینه مناسبی برای رشد و توسعه جامعه محسوب می‌شود و یکی از مهم‌ترین کارکردها تربیت شهروندی است که می‌توان نمونه بارز آن را در کتب مطالعات اجتماعی مشاهده نمود. دانش‌آموزان طی آموزش مفاهیم آموزش شهروندی، آمادگی شرکت در فعالیت‌ها و تحولات اجتماعی را پیدا می‌کنند (۷). جوامع بشری در سایه آموزش مفاهیم توسط نهادهای مختلف، افراد مورد نظر خود را جهت حضور، شرکت، رشد و حیات آن اجتماع انتخاب می‌کنند. هر جامعه در هر زمان متناسب با مقتضیات زمانی خود، فرد مورد پسند خود را جهت زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آماده و به کار می‌گیرد (۸).

در این زمینه پژوهش‌های گوناگونی به روش تحلیل محتوا صورت گرفته است. برای نمونه نتایج پژوهش ایمانی و مظفر حاکی از آن است که ضریب درگیری دانش‌آموزان با متن و تصاویر در کتاب تعلیمات دینی و کتاب هدیه‌های آسمانی و کتاب کار پایین است و منجر به درگیری دانش‌آموزان با متن و تصاویر نمی‌شود، اما ضریب درگیری ۱/۱ در پرسش‌ها بیانگر این امر است که کتاب هدیه‌های آسمانی موجب درگیری بیشتر دانش‌آموزان شده، در صورتی که کتاب تعلیمات دینی در این زمینه ضعیف عمل کرده است (۹). نتایج پژوهش زمانی و دهقانی نشان داد که متن و تصاویر کتاب هدیه‌های آسمانی و کتاب کار پایه‌ی چهارم ابتدایی در سال ۸٤- ۱۳۸۳ با ضریب درگیری ۰/۲۵ و ۰/۳۱ به روش غیرفعال و پرسش‌های هر دو با ضریب درگیری ۰/۵۷ به روش فعال تدوین شده‌اند (۱۰). سمیعی و افضل‌خانی در پژوهشی دریافتند که متن و تصاویر کتاب هدیه‌های آسمانی با ضریب درگیری ۰/۰۲ و ۰/۲۵ غیرفعال و غیرپویاست و پرسش‌ها با ضریب درگیری ۱/۳٦ فعال و پویا است (۱۱). نتایج پژوهش کرمی و اسدبیگی نشان داد که تعداد تمرین‌ها و فعالیت‌ها و مسائل در سطوح بالای حیطه‌ی شناختی بسیار اندک است و صرفاً در سطح درک و فهم است. بنابراین دانش‌آموزان را برای یادگیری فعال درگیر نمی‌کند (۱۲). همچنین نتایج پژوهش پژوهش عابدینی بلتورک و نیلی نشان داد که در کتاب‌های دوره ابتدایی به مؤلفه تعامل گروهی بیش از سایر مؤلفه‌ها توجه شده و کمترین میزان توجه و اهمیت مربوط به مولفه‌های توجه به محیط فیزیکی یادگیری و توجه به ارزشیابی به عنوان ابزاری جهت بهبود فرآیند یادگیری است (۱۳). ازاین‌رو یافته‌های پژوهش‌های فوق، پژوهشگر را بر آن داشت تا باتوجه به اهمیت کتاب‌های درسی به‌ویژه در دوره‌ی ابتدایی و اهمیت آموزش مطالعات اجتماعی برای تربیت شهروندانی مطلوب، کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم را بر اساس تکنیک ویلیام رومی مورد تحلیل قرار دهد. از این رو باتوجه به جایگاه و اهمیت این کتاب در مجموعه‌ی دروس پایه‌ی سوم ابتدایی و توجه به اهداف در نظر گرفته شده برای این کتاب در دوره‌ی ابتدایی و ضرورت ارزشیابی و بازنگری محتوای کتاب مورد نظر، پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی (متن، پرسش‌ها و تصاویر) از منظر فعال یا غیرفعال‌بودن براساس روش ویلیام رومی پرداخته است.

پرسش‌های پژوهش

۱. آیا متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به شیوه فعال براساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟
۲. آیا پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به شیوه فعال براساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟
۳. آیا تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به شیوه فعال براساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

روش‌ها

پژوهش حاضر توصیفی بوده و به روش تحلیل محتوا براساس تکنیک ویلیام رومی انجام شده است. منبع مورد تحلیل این

پژوهش، کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی می‌باشد و کل کتاب به عنوان نمونه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. از ایـــن رو حجم جامعه و نمونه برابر می‌باشـــد. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش ســـیاهه تحلیل محتوای مبتنی بر روش ویلیام رومی بود.

حوزه‌ی مطالعه کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی ســـوم ابتدایی و واحد مطالعه درس‌های مندرج در کتاب یاد شـــده می‌باشـــد و واحد تجزیه و تحلیل، جمله، پرســـش‌ها و تصاویر اســـت. در این روش محتوای کتاب اعم از متن، پرســـش‌ها و تصاویر آن‌ها بررسی شد و محتوا براساس دو مقوله‌ی فعال و غیرفعال تحلیل گردید. ملاک تشـــخیص مقوله‌های فعال و غیرفعال تقسیم‌بندی ویلیام رومی اســـت (١٤). از تقسیم مقوله‌های فعال بر غیرفعال ضریب درگیری به دست می‌آید. در صورتی که ضریب درگیری بین ٠/٤ تا ١/٥ باشد محتوای کتاب فعال و در صورتی که ضریب درگیری کمتر از ٠/٤ باشد کتاب غیر فعال است. در این صورت هر کتاب درســـی باید حداقـــل ٣٠ درصد و حداکثر ٧٠ درصد به ارائه مطالب بپردازد. اما اگر فراســـوی این محدوده، اطلاعات ارائه شـــود محتوای کتاب غیرفعال اســـت. زیرا در صورتی که کمتـــر از ٣٠ درصد کتاب اطلاعات و حقایق اجتماعی باشـــد، کتاب سرتاسر به پرســـش‌ها و مسائلی توجه دارد که دانش‌آموز خمیرمایـــه اولیه را برای درک و پاســـخ به آن‌ها دارا نیســـت و اگر بیشـــتر از ٧٠ درصد مطالب حقایق و اطلاعات باشد، چنین محتوایـــی فقط بر انتقال و انباشـــت ذهنی اطلاعات تکیه دارد و نمی‌توان آن را محتوایی فعال نامید (١٥).

تحلیل متن

واحـــد مطالعه درس‌هـــای کتاب اســـت و بـــرای تحلیل متن جملات هر درس بررســـی شـــد. در تحلیل مقوله‌ها و محاسبه شـــاخص درگیری با متـــن، مقوله‌های غیرفعال شـــامل A (بیان حقیقـــت)، B (بیان نتایج یا اصول کلـــی)، C (بیان تعاریف)، D (پرســـش‌هایی که پاســـخ آن‌ها در متن وجود دارد و مقوله‌های فعال شامل E (پرســـش‌هایی که پاسخ آن‌ها بعد از خواندن متن می‌باشد)، F (پرســـش‌هایی که به منظور جلب توجه می‌باشد)، G (پرسش‌های علمی)، H (نتایج به دست آمده توسط فراگیر)، I (پرســـش‌هایی با هدف پیوند مطالب جدید و قدیم)، J (جنبه ادبی) که از تقســـیم مقوله‌های فعال بر غیرفعال ضریب درگیری به دست می‌آید.

تحلیل پرسش‌ها

منظور پرسش‌هایی است که در آخر هر درس آورده شده است. در تحلیل مقوله‌ها و محاسبه‌ی شـــاخص درگیری با پرسش‌ها، مقوله‌های غیرفعال شـــامل A (پرســـش‌هایی کـــه جواب آن‌ها مستقیماً در کتاب هســـت)، B (نقل تعاریف) و مقوله‌های فعال شامل C (پرســـش‌هایی که فراگیر باید از متن کمک بگیرد)، D (حل مســـأله) می‌باشـــد. از تقســـیم مقوله‌های فعال بر غیرفعال ضریب درگیری به دست می‌آید.

تحلیل تصاویر

واحد تحلیل تصاویر، نقشه، نقاشـــی، نمودار، عکس‌های کتاب و شـــکل است. در تحلیل مقوله‌ها و محاسبه شاخص درگیری با تصاویر، مقوله‌های غیرفعال شامل A (به‌منظور توضیح موضوع)، B (انجام فعالیت توســـط دانش‌آموز) و مقوله‌های فعال شامل C (روش فراهم کردن وسایل برای انجام فعالیت) و D (تصاویری که برای فهم نیاز به دقت و تجزیه و تحلیل دارد) می‌باشد.

به‌منظور تعیین روایی محتوایی تکنیک ویلیام رومی، ابتدا تکنیک ویلیام رومی به همراه تعریف عملیاتی هر مقوله و دســـتورالعمل کدگـــذاری معیارهای تفســـیر ویلیام رومـــی در محورهای متن و تصاویـــر همراه با هدف و پرســـش‌های پژوهـــش به دو نفر از اســـاتید علـــوم تربیتی دانشـــگاه فرهنگیان داده شـــد و این متخصصان نظرات خود درباره‌ی شایستگی قرارگرفتن مقوله‌ها، دســـتورالعمل کدگذاری، معیارهای تحلیل و تفسیر و هماهنگی آن‌ها با هدف و پرسش‌های پژوهش را بیان کردند. سپس نظرات آن‌ها جمع‌آوری و پرســـش‌هایی که روی آن نظر موافق داشتند نگهداری شد. همچنین به‌منظور تعیین ضریب پایایی از هرمقوله (متن، پرســـش و تصویر) ١٠ مورد به صورت تصادفی انتخاب گردید. نمونه‌های منتخب مجدد به همان اساتید جهت کدگذاری داده شـــد و از آن‌ها خواسته شـــد تا نظرات خود را در فرمی با انتخاب بخش مربوط به موافق یا مخالف با نظر پژوهشگر اعلام نمایند. ضریب توافق به‌دســـت آمده نشـــان داد که حدود ٨١% درصد نظرات اساتید با کدگذاری انجام شده توسط پژوهشگران

همخوانی داشته اســـت که نشان از هم‌سویی نظرات و در نتیجه پایایی مطلوب روش پژوهش بود.

یافته‌ها

در این قسمت ابتدا پرســـش‌های پژوهش در خصوص هرکدام از مقوله‌ها (متن، پرســـش‌ها و تصاویر) مطرح می‌شود و سپس براساس روش ویلیام رومی و اطلاعات موجود در جدول‌ها در خصوص هر یک از مقوله‌ها، پاسخ هر پرسش ارائه می‌شود.

پرسش اول: آیا متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به شیوه فعال براساس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

جـــدول (۱) مربوط به داده‌های تحلیـــل محتوای واحدهای متن کتاب مطالعات اجتماعی می‌باشد که شامل ۱۲ فصل و ۲٤ درس می‌باشد. طبق جدول مقوله‌های A، B، C و D مقوله‌های غیرفعال و مقوله‌های E، F، G، H، I و J مقوله‌های فعال می‌باشد. در هر درس تعداد مقوله‌ها نوشته شده و در انتها فراوانی و درصد آن‌ها محاسبه شده است. ضریب درگیری دانش‌آموزان با متن

$$= \frac{\sum E + F + G + H + I + J}{\sum A + B + C + D} = \frac{98}{674} = /14$$

براساس محاســـبه آماری داده‌ها، ضریب درگیری در خصوص متن ۰/۱٤ به دست آمده اســـت که از تقسیم مجموع مقوله‌های

جدول ۱- داده‌های تحلیل محتوای واحدهای متن کتاب مطالعات اجتماعی

مقوله / درس	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	فراوانی	درصد
۱	۱۰	۱٦	۱	۱	٤	–	۱	–	۲	–	۳۵	٪٤/۵۳
۲	۲	۱۹	۱	–	۲	–	۱	۲	۲	–	۲۹	٪۳/۷۵
۳	۳	۳	۳	۲	۳	–	–	۲	–	–	۱٦	٪۲/۰۷
۴	۲۹	۹	۵	٤	۵	–	–	۲	–	–	۵٤	٪٦/۹۹
۵	۱۰	۲	۱۱	۱	–	–	–	۳	۱	–	۲۸	٪۳/٦۲
۶	۳	٤	۱۵	۲	٦	–	–	–	۱	–	۳۱	٪٤/۱
۷	۱۲	۱۵	۷	۲	۳	–	–	۲	۱	–	٤۲	٪۵/٤٤
۸	٤	۱۲	۹	–	۱	–	۲	–	–	–	۲۸	٪۳/٦۲
۹	۲۰	۵	۱۷	–	–	–	–	۲	–	–	٤٤	٪۵/٦۹
۱۰	۳	۹	۱۸	–	–	–	–	–	–	–	۳۰	٪۳/۸۸
۱۱	۸	۵	۱٦	۱	–	–	–	۳	–	–	۳۳	٪٤/۲۷
۱۲	۳	٤	۱۵	۱	–	–	–	۱	–	–	۲٤	٪۳/۱
۱۳	–	۱۰	٦	۱	۸	–	٤	۲	–	–	۳۱	٪٤/۱
۱۴	۳	۲۵	۵	–	۱	–	–	۱	–	–	۳۵	٪٤/۵۳
۱۵	۲	۱۳	۲	۳	٤	–	۱	۱	–	–	۲٦	٪۳/۳٦
۱۶	٦	۱۲	۱۱	–	۳	–	–	–	–	–	۳۲	٪٤/۱٤
۱۷	۱	۵	۵	۱۲	۵	–	۱	–	–	–	۲۹	٪۳/۷۵
۱۸	۳	۱۰	۱۵	–	۲	–	۲	۱	۱	–	۳٤	٪٤/٤
۱۹	٤	۱۸	۱۱	۳	۲	–	۱	۱	–	–	٤۰	٪۵/۱۸
۲۰	۵	٦	۷	–	–	–	–	–	۱	–	۱۹	٪۲/٤٦
۲۱	۵	۱٤	۱۷	–	۱	–	–	۱	–	–	۳۸	٪٤/۹۲
۲۲	۵	۱۳	۱۱	–	–	–	–	–	–	–	۲۹	٪۳/۷۵
۲۳	۹	۲۵	۱۰	–	۲	–	–	–	–	–	٤٦	٪۵/۹۵
۲۴	٦	۱۰	۳	–	–	–	–	–	–	–	۱۹	٪۲/٤٦
فراوانی	۱۵٦	۲٦٤	۲۲۱	۳۳	۵۲	۰	۱۳	۲٤	۹	۰	۷۷۲	–
درصد	٪ ۲۰/۲۰	٪۳٤/۱۹	٪۲۸/٦۲	٪٤/۲۷	٪٦/۷۳	٪۰	٪۱/٦۸	٪۳/۱	٪۱/۱٦	٪۰	–	%۱۰۰

فعال بر مجموع مقوله‌های غیرفعال به دست آمده است. باتوجه بـــه این که ضریب درگیری به دســـت آمده در خصوص متن از میزان تعیین شـــده توسط ویلیام رومی کمتر است، در نتیجه متن کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم متنی غیرفعال و غیرپویاست.

پرسش دوم: آیا پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی به شـــیوه فعال براســـاس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

جدول (۲) مربوط به داده‌های تحلیل محتوای پرسش‌های کتاب مطالعـــات اجتماعی اســـت که طبق جـــدول مقوله‌های A و B مقوله‌های غیرفعال و مقوله‌های C و D مقوله‌های فعال می‌باشند. در هـــر درس تعداد مقوله‌ها نوشـــته شـــده و در انتها فراوانی و درصد آن‌ها محاسبه شده است.

ضریب درگیری دانش‌آموزان با پرسش‌ها $=\frac{\sum C+D}{\sum A+B}=\frac{89}{38}=2/34$ بر اساس محاسبه‌ی آماری داده‌ها، ضریب درگیری در خصوص پرسش‌ها ۲/۳٤ به دست آمده که از تقسیم مجموع مقوله‌های فعال بر مجموع مقوله‌های غیرفعال به دست آمده است. باتوجه به اینکه ضریب درگیری به دســـت آمده در خصوص پرسش‌ها بیش از میزان تعیین شـــده توســـط ویلیام رومی بـــود در نتیجه

جدول ۲- داده‌های تحلیل محتوای پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی

مقوله / درس	A	B	C	D	فراوانی	درصد
۱	۱	-	۳	-	۴	٪۳/۱۴
۲	-	-	۳	-	۳	٪۲/۳۶
۳	-	-	۲	-	۲	٪۱/۵۷
۴	۱	-	۳	-	۴	٪۳/۱۴
۵	۱	-	۲	-	۳	٪۲/۳۶
۶	۲	-	۵	۱	۸	٪۶/۲۹
۷	-	-	۴	۱	۵	٪۳/۹۳
۸	-	-	۶	۱	۷	٪۵/۵۱
۹	۳	-	-	۲	۵	٪۳/۹۳
۱۰	۲	-	-	-	۲	٪۱/۵۷
۱۱	۲	-	۱	۲	۵	٪۳/۹۳
۱۲	۲	-	۱	-	۳	٪۲/۳۶
۱۳	-	-	۳	۲	۵	٪۳/۹۳
۱۴	-	-	۷	۳	۱۰	٪۷/۸۷
۱۵	-	-	۳	-	۳	٪۲/۳۶
۱۶	۲	۱	۴	۲	۹	٪۷/۰۶
۱۷	۱	-	۱	۱	۳	٪۲/۳۶
۱۸	-	-	۵	۲	۷	٪۵/۵۱
۱۹	۱	-	۴	-	۵	٪۳/۹۳
۲۰	۱	۳	۳	۲	۹	٪۷/۰۶
۲۱	۱	۱	۱	-	۳	٪۲/۳۶
۲۲	۱	۲	۴	۱	۸	٪۶/۲۹
۲۳	۴	۲	۱	-	۷	٪۵/۵۱
۲۴	۲	۲	-	۳	۷	٪۵/۵۱
فراوانی	۲۷	۱۱	۶۶	۲۳	۱۲۷	-
درصد	٪۲۱/۲۵	٪ ۸/۶۶	٪ ۵۱/۹۶	٪ ۱۸/۱۱	-	٪۱۰۰

پرســـش‌های کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی غیرفعال است و در محدوده تعیین شده توسط ویلیام رومی نمی‌گنجد.

پرســـش ســـوم: آیا تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به شـــیوه فعال براســـاس روش ویلیام رومی ارائه شده است؟

جدول (۳) مربوط به داده‌های تحلیل محتوای واحدهای تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی است که طبق جدول مقوله‌های A و B مقوله‌های غیرفعال و مقوله‌های C و D مقوله‌های فعال می‌باشند. در هر درس تعداد مقوله‌ها نوشته شده و در انته فراوانی و درصد آن‌ها مشخص شده است.

ضریب درگیری دانش‌آموزان با تصاویر $=\frac{\sum B}{\sum A}=\frac{30}{202}=/14$ براســـاس محاســـبه آماری داده‌ها ضریب درگیری در خصوص تصاویر ۰/۱٤ به دســـت آمده که از تقســـیم مجموع مقوله‌های فعال بر مجموع مقوله‌های غیرفعال به دست آمده است. باتوجه به اینکه ضریب درگیری به دســـت آمـــده در خصوص تصاویر از میزان تعیین شـــده توســـط ویلیام رومی کمتر است، در نتیجه تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی پایه ســـوم ابتدایی غیرفعال و

جدول ۳- داده‌های تحلیل محتوای تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی

مقوله / درس	A	B	C	D	فراوانی	درصد
۱	۷	۲	–	–	۹	٪۳/۸۴
۲	۲	–	–	۲	۴	٪۱/۷
۳	۲	–	–	–	۲	٪/۸۵
۴	۳	–	–	–	۳	٪۱/۲۸
۵	۸	–	–	–	۸	٪۳/۴۱
۶	۱۸	۱	–	–	۱۹	٪۸/۱۱
۷	۱۴	–	–	–	۱۴	٪۵/۹۸
۸	۸	۱	–	–	۹	٪۳/۸۴
۹	۱۳	۱	–	–	۱۴	٪۵/۹۸
۱۰	۶	–	–	–	۶	٪۲/۵۶
۱۱	۱۲	–	–	–	۱۲	٪۵/۱۲
۱۲	۳	–	–	–	۴	٪۱/۷
۱۳	۳	–	–	–	۳	٪۱/۲۸
۱۴	۱۵	–	–	–	۱۵	٪۶/۴۱
۱۵	۱۱	۸	–	–	۱۹	٪۸/۱۱
۱۶	۱۲	۳	–	–	۱۵	٪۶/۴۱
۱۷	۴	۱	–	–	۵	٪۲/۱۳
۱۸	۱۳	۵	–	–	۱۸	٪۷/۶۹
۱۹	۱۰	–	–	–	۱۰	٪۴/۲۷
۲۰	۱۰	۲	–	–	۱۲	٪۵/۱۲
۲۱	۶	۲	–	–	۸	٪۳/۴۱
۲۲	۸	۱	–	–	۹	٪۳/۸۴
۲۳	۸	۲	–	–	۱۰	٪۴/۲۷
۲۴	۵	۱	–	–	۶	٪۲/۵۶
فراوانی	۲۰۲	۳۰	۰	۲	۲۳۴	–
درصد	٪۸۶/۳۲	٪۱۲/۸۲	۰٪	٪/۸۵	–	٪۱۰۰

جدول ٤- ضریب درگیری محتوای کتاب (متن، پرسش‌ها و تصاویر)

کتاب	ضریب درگیری با متن	ضریب درگیری با پرسش‌ها	ضریب درگیری با تصاویر
مطالعات اجتماعی	۰/۱۴	۲/۳۴	۰/۱۴

غیرپویاست.

بنابراین باتوجه به محاسبات آماری که صورت گرفت، ضریب درگیری در خصوص متن ۰/۱٤ می‌باشد که نشان می‌دهد متن کتاب مطالعات اجتماعی غیرفعال و غیر پویاست، چراکه طبق گفته‌های ویلیام رومی محتوایی فعال است که ضریب درگیری آن بین ۰/٤ تا ۱/۵ باشد. در محاسبه شاخص درگیری در خصوص پرسش‌ها ضریب درگیری ۲/۳٤ به دست آمده که این ضریب نیز نشان می‌دهد پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی غیرفعال است. در نهایت در محاسبه شاخص درگیری در خصوص تصاویر ضریب درگیری به دست آمده ۰/۱٤ می‌باشد که این ضریب نیز نشان‌دهنده غیرفعال و غیرپویا بودن تصاویر کتاب می‌باشد. می‌توان گفت کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم محتوای مناسب و پویایی نداشته و در محدوده تعیین شده توسط ویلیام رومی نمی‌گنجد و لازم است هر سه مقوله‌ی آن (متن، پرسش‌ها و تصاویر) مورد بازبینی و اصلاح قرار گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش در سراسر جهان جامعه‌پذیر کردن و کمک به سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان است و در این میان کتاب‌های درسی نقش مؤثری را بر عهده دارند و هدف از پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال‌بودن براساس روش ویلیام رومی بود و برای دست یافتن به این هدف نتایج در قالب پرسش‌هایی مطرح و به بررسی آن‌ها پرداخته شد.

طبق نتایج به‌دست آمده متن کتاب مطالعات اجتماعی با ضریب درگیری ۰/٤، متنی غیرفعال و غیرپویا است زیرا ضریب درگیری به دست آمده از میزان تعیین شده توسط ویلیام رومی کم‌تر است. به عبارتی متون این کتاب حالتی غیرفعال دارند و زمینه را برای تفکر فراهم نمی‌کنند و جای هرگونه تعبیر و تفسیر و نتیجه‌گیری را می‌گیرند و شیوه‌ی ارسال پیام در کتاب مستقیم است و تأثیر کمتری بر مخاطب می‌گذارند. پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی با ضریب درگیری ۲/۳٤ نشان می‌دهد که پرسش‌های کتاب غیرفعال و غیرپویا هستند چراکه ضریب درگیری به دست آمده بیشتر از میزان تعیین شده توسط ویلیام رومی است. تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی نیز به گونه‌ای طراحی شده‌اند که زمینه را برای فعالیت و کنجکاوی فراهم نمی‌کند.

بنابراین هر کتاب درسی باید حداقل ۳۰ درصد و حداکثر ۷۰ درصد به ارائه مطالب بپردازد و اگر فراسوی این محدوده اطلاعات ارائه شود محتوای کتاب غیرفعال است. زیرا در صورتی که کمتر از ۳۰ درصد کتاب اطلاعات و حقایق اجتماعی باشد، کتاب سرتاسر به پرسش‌ها و مسائلی توجه دارد که دانش‌آموز خمیرمایه اولیه را برای درک و پاسخ به آن‌ها دارا نیست و اگر بیشتر از ۷۰ درصد مطالب حقایق و اطلاعات باشد، چنین محتوایی فقط بر انتقال و انباشت ذهنی اطلاعات تکیه دارد و نمی‌توان آن را محتوایی فعال نامید (۱۵). باتوجه به نتایج آماری پژوهش حاضر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در هر سه مقوله‌ی متن، پرسش‌ها و تصاویر غیرفعال می‌باشد. بنابراین باتوجه به فاصله محرز برنامه درسی موجود و مطلوب، ضرورت بازنگری و بازاندیشی در محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی به چشم می‌خورد و پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم بیشتر به حیطه شناختی پرداخته است و به حیطه مهارتی که می‌تواند دانش‌آموزان را به فعالیت وادار کند چندان توجهی نکرده است و نباید فراموش کرد که هدف از مطالعات اجتماعی آماده کردن فرد برای زندگی اجتماعی است و این مهم جز با داشتن محتوایی فعال امکان‌پذیر نمی‌باشد.

نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش کرمی و اسدبیگی (۱۲) همخوانی دارد. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که تعداد تمرین‌ها و فعالیت‌ها و مسائل در سطوح بالای حیطه‌ی شناختی بسیار اندک است و صرفاً در سطح درک و فهم است و دانش‌آموزان را برای یادگیری فعال درگیر نمی‌کند. همچنین نتایج پژوهش حاضر با

نتایج پژوهش زمانی و دهقانی (١٠) در یک راستا می‌باشد. آن‌ها نیز دریافتند که متن و تصاویر کتاب هدیه‌های آسمانی و کتاب کار پایه چهارم ابتدایی سال ١٣٨٣-١٣٨٤ به روش غیرفعال و پرسش‌های هر دو با ضریب درگیری ٠/٢٥ و ٠/٣١ به روش غیرفعال و پرسش‌های هر دو با ضریب درگیری ٠/٥٧ به روش فعال تدوین شده‌اند. باتوجه به نتایج پژوهش حاضر لازم است برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های مطالعات اجتماعی در مورد متن، پرسش‌ها و تصاویر تجدیدنظر کنند و از مقوله‌های مناسب و فعال استفاده کنند. باتوجه به اهمیت متن در فعال نگه داشتن محتوا پیشنهاد می‌شود که در لابه‌لای وقایع تاریخی، مسائل داستانی با مضامین اخلاقی و اجتماعی آورده شود تا ذهن خواننده را به چالش کشیده و به جست‌وجوی راهکارها وادارد. پرسش‌های کتاب مطالعات اجتماعی همانطور که از نتایج استنباط می‌شود بیش از اندازه فعال هستند و پیشنهاد می‌شود اندکی از میزان فعالیت آن‌ها کاسته شود تا با متن و تصاویر همخوانی بیشتری داشته باشند. تصاویر کتاب مطالعات اجتماعی نیز به صورت غیرفعال بوده و ذهن خواننده را به چالش نمی‌کشاند. بنابراین برای فعال‌کردن تصاویر کتاب پیشنهاد می‌شود که تصاویر روش فعالیت علمی را فراهم کنند.

References

١. عطاران، محمد. جهانی‌شدن و تاثیر آن بر اهداف تعلیم و تربیت، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی‌شدن و تعلیم و تربیت، دانشگاه تهران: انتشارات امور خارجه. ١٣٨٣.
٢. کانت، ا. تعلیم و تربیت. ترجمه محمد حسین شکوهی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٨٦.
٣. چیت‌ساز، محمدعلی، آشنایی با تدریس کتب هدیه‌های آسمان، مشهد: انتشارات ضریح آفتاب، ١٣٨٩.
٤. رضایی، معرفت، بررسی عوامل موثر در تعیین محتوای کتاب‌های تعلیمات دینی دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان استان آذربایجان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ١٣٨٥.
٥. آقازاده، احمد، مسائل آموزش و پرورش ایران، تهران: انتشارات سمت، ١٣٨٥.
٦. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، راهنمای تدریس کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی سوم ابتدایی، ١٣٩٥.
٧. آقازاده، احمد، اصول و قواعد حاکم بر فرایند تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات و ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، دوره ٥، شماره ١٧، ١٣٨٥، ٦٦-٤٥.
٨. افهمی، بنفشه. بررسی مضامین و آموزه‌های سیاسی در کتاب‌های دوره ابتدایی. فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، دوره ٢، شماره ٢، ١٣٨٥، ٢٨-٢.
٩. ایمانی، محسن، محمد، مظفر. تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمان و کتاب کار پایه دوم دبستان چاپ سال ١٣٨١ در مقایسه با تعلیمات دینی چاپ سال ١٣٨٠. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، دوره ٣، شماره ٧، ١٣٨٣، ١٤٢-١١٥.
١٠. زمانی، بی‌بی عشرت و دهقانی، مهدی. میزان فعال یا غیرفعال بودن کتاب هدیه‌های آسمانی و کتاب کار چهارم ابتدایی: تالیف جدید تعلیمات اسلامی. فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، دوره ٤، شماره ١، ١٣٨٣، ٢٢- ١.
١١. سمیعی، اعظم و افضل‌خانی، مریم. تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه‌ی سوم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال بودن براساس روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ٩٢-١٣٩١. فصلنامه پژوهش‌های برنامه درسی، دوره ٣، شماره ٢، ١٣٩٢، ١٣٦-١١٩.
١٢. کرمی، زهره و اسدبیگی، پژمان. تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه‌ی اول متوسطه براساس تکنیک ویلیام رومی و حیطه شناختی بلوم. فصلنامه پژوهشی در برنامه‌ریزی درسی، دوره ١٠، شماره ١٠، ١٣٩٢، ١٧٩- ١٦٢.
١٣. عابدینی بلتورک، میمنت و نیلی، محمدرضا. تحلیل جایگاه سازنده گرایی به عنوان رویکرد نوین: یادگیری در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. فصلنامه پژوهشی در برنامه ریزی درسی، دوره ١١، شماره ١٣، ١٣٩٣، ١٧- ٦.
14. Romey, W. Inquiry techniqus for teaching Science. London: prentice hall .1968.
١٥- کاکاوندی، مهنوش. ارزشیابی محتوای کتاب‌های درسی علوم اول تا پنجم ابتدایی (جدید التألیف) براساس روش ویلیام رومی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ١٣٧٩.

A study of students' involvement coefficient with the third Elementary social studies textbook based on the method of William Romey

Fahime Moslemi[1]*, Shadmand Kazemzadeh[1], Jaber ftekhari[2], Seyyed Mojtaba Bani Hashemi[3], Zahra Abadzardashti[4]

Abstract

Introduction: Social studies is the science that discusses human and his relationship with social, cultural and natural environments, developments in human life in the past, present and future, and various political, economic, cultural and environmental aspects. Therefore, the aim of the present study was to investigate the coefficient of students' engagement with the content of social studies textbooks in the third grade.

Method: William Romey method was used in this descriptive research. In this way, the engagement coefficient is obtained by dividing the active and passive categories of the content of the book including text, questions and images. If the engagement coefficient is between 0.4 and 1.5, the content of the book is active, and if it is less than 0.4, it is inactive. Furthermore, data collection tool was a checklist, which was prepared based on theoretical principles and its validity and reliability were confirmed by the instructors of educational sciences at Farhangian University.

Results: The results showed that the text of the social studies textbook is inactive with involvement coefficient of 0.14 and it does not have the essential dynamics. Moreover, it focuses more on stating facts and presenting content. The questions of the book are inactive with involvement coefficient of 2.34. The pictures are inactive with involvement coefficient of 0.14 and it can be said that it does not provide the ground for active learning.

Conclusion: Therefore, all three categories of text, questions, and pictures in the third-grade Elementary social studies textbook are not in the range determined by William Romey and they were compiled in a passive way.

Keywords: Content Analysis, Social Studies, Third Grade, Involvement Rate, William Romey

1- Department of Education, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. *Email: Fahime.ml1994@gmail.com
2- Department of Education, Faculty of Education and Psychology, Shahed University, Tehran, Iran.
3- M.A of General Psychology, Sirjan Azad University, Kerman, Iran.
4- M.A Student in Curriculum Planning, Niriz Azad University, Fars, Iran.